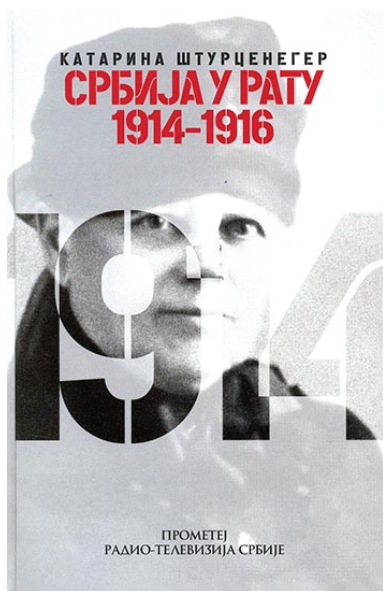

ЗАПИСИ ИЗ СРБИЈЕ – КАТАРИНА КЛАРА ШТУРЦЕНЕГЕР (ИЗВОДИ ИЗ ПИСАМА)

Милена Жикић
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

Србија у рату 1914–1916, Катарина Клара Штурценегер, Прометеј, Нови Сад, Радио-телевизија Србије, Београд 2014.

„Отуда, ако ништа више, а оно о стотој годишњици велике тројне агресије на Србију, треба се сетити Катарине Штурценегер и одати јој, макар кратким поменом њеног имена и њеног дела, признање и захвалност за њен јавни хуманитарни рад и њену публицистичку делатност о Србији и о српском народу у тешким годинама Првог светског рата.”

Академик Владимир Стојанчевић

Катарина Штурценегер, рођена у првој деценији друге половине 19. века, оставила је неизбрисив печат на тлу Србије, Чувени академик Владимир Стојанчевић записао је: *„Уз свог знаменитог земљака, незаборавног Арчибалда Рајса, она је друга велика грађанка*

Швајцарске, која се несебично нашла при руци српском народу у тешким данима страшне инвазије аустро-угарских, немачких и бугарских трупа на Србију.”

О њеној вези са Србијом најбоље сведоче ратне белешке које је писала у периоду од 1912. до 1915. године, у току путовања за Србију, у Србији и приликом одласка из Србије, на палуби брода, а као успомене објавила на немачком и француском језику.

Дошавши у Србију, као представник швајцарског Црвеног крста, пружала је негу нападеном и изнемоглом српском војнику – ратнику, у току балканских ратова и у првим годинама европског рата. Иако у седмој деценији живота она је улогу болничарке и неговатељице обављала са пуно ентузијазма и ажурности. Године су биле изазов да се оствари и у улози ратног кореспондента, у којој се опробала у Руско-јапанском рату 1905. године, где се такође суочила са ратном голготом.

У њеној библиографији значајно место заузимају студије посвећене Србији. Међутим, и поред тога, у српским библиотека постоји само неколико наслова њеног истраживачког опуса: (*La Serbie en guerre 1914–1916 : épisodes vécus et illustrés de 120 photographies par une suisse allemande au service de la Croix rouge*, Neuchâtel: Delachaux et Niestlé S.A. ; Paris : Librairie Fischbacher, [1916]; *Serbien am Jahres-*

Ende 1915 : dunkle Tage, 3. Aufl, Zürich : Polygraphisches Institut, [1918]; *Die Wiederauferstehung Serbiens : seine glorreichsten und seine dunklesten Tage : Dokument zur Kriegsführung der vereinigten österr.-ungarischen, deutschen und bulgarischen Armeen nebst einer Anzahl Photographien*, Bern ; Berlin : Der Freie Verlag, 1929.; *Auf der Suche nach Wahreheit oder Belgrad nach der österr. : invasion*, Belgrad : Königl. Serbische Staatsdruckerei, 1915.; *Serbien 1915/16 : Dunkle Tage*, 2. Aufl, Zürich : Polygraphisches Institut, [19??]), Претежно су доступни одломци из књиге „Србија у европском рату 1914–1915”,¹ обједињени насловом *Швајцаркиња на балканском фронту* које прате потресни поднаслови,² објављени 2014. године, у дневним новинама.³

Забележени доживљаји Катарине Штурценегер у Србији, у првим годинама европског рата, постају познати и српској читалачкој публици 2014. године, захваљујући преводиоцу Миливоју Марковићу. Успомене из Србије, обојене живописним записима, представљене су на нешто више од стотину деведесет страница, организоване у 12 глава (*Неколико страница историје Србије* (стр. 11–22); *Од Цириха до Балкана у олујна времена рата* (стр. 23–37); *Писма са Балкана* (стр. 38–45); *Од Ниша до Крагујевца* (46–59); *Од Ниша до Београда* (60–83); *Ретроспективан поглед* (стр. 84–93); *Моје треће путовање на север, преко бојишта, од Раље до Београда* (стр. 94–109); *Поновни боравак у Нишу, поред болесника* (стр. 109–119); *У заробљеничким логорима* (стр. 120–139); *Из Србије у Швајцарску, у ратно време* (стр. 140–156); *Мрачни дани* (стр. 157–164); *Три ратне верзије* (стр. 180–191)) и студиозно приказане кроз неуједначен број подналова. Поменутом садржају претходи *Предговор* (стр. 7–8) и *Увод* (стр. 9–10), док *Закључак* (стр. 192–196), *Поговор* (стр. 197–224) и *Напомене* (стр. 225–228), заокружују студију *Србија у рату 1914–1916: истинити доживљаји илустровани са 120 фотографија Швајцаркиње немачког порекла у служби Црвеног крста*.

Причу о Балкану списатељица започиње на броду „Тирано”, 4. августа 1914. године, следећим записом: „Тужних дана пуних стрепњи, гледајући стрме планине несрећне Албаније, пливим Јадранским морем, равним као огледало, у друштву извесног броја избеглица из Аустрије и Немачке, са неколико српских студената који се враћају у своју земљу да је бране и једном швајцарском госпођом у служби Црвеног крста.” Управо ће на броду „Тирано” настати њен најлепши опис путовања од Патраса до Пиреја, међу острвима грчког приморја. Импресије прибележене на грчкој лађи „Маргерити” од Пиреја до Солуна такође обилују величанственим описима. Штавише, долазак у Солун праћен је веома студиозно, што се види из

¹ Катарина Штурценегер, *Србија у европском рату 1914–1915 : на основу писама, докумената и личних доживљаја и преко 100 оригиналних снимака* / превео с немачког Томислав Бекић, Нови Сад: Академска књига, 2009., [Превод дела: *Serbien im europäischen Kriege 1914-1915* / Catharina Sturzenegger].

² Први наслов недостаје, а сваки следећи је нумерички одређен: 2. Сиње море узима данак; 3. Нишки дочек за пријем; 4. Нежељени, наметнути рат; 5. Ратна пропаганда крила истину; 6. Пристижу ратњеници; 7. Рефлектори траже жртве; 8. Сви смо ми деца; 9. Стпљење се топи; 10. Чудо и пометња; 11. Ратници су опет људи; 12. Топови мењају власнике; 13. Манипулација канонадом; 14. Бол, страх, крв и зној; 15. Задоцнели благослов мајке; 16. Солидарност на делу; 17. Време кад је косио тифус; 18. Исцрпљеност и лудило; 19. Смртоносне вашке; 20. Жао ми је што сам жива; 21. Официрске благодети; 22. Моћ јединства.

³ Доступно и на: <http://www.dnevnik.rs>. Дневно. - Излази у више издања. - Садржи прилоге. Лист је наставак новина *Слободна Војводина* (Ћирилично издање) = ISSN 1451-4591

следећег описа: „Величанствене зграде са терасама полуевропског, полу-оријенталног стила красе кеј... Доле, на кеју, музика свира класичне мелодије... појављују се париске тоалете, турске, грчке, словенске хаљине чине им конкуренцију, свуда космополитски живот!“ Вожња возом од Солуна до Ниша била је последња станица за улазак у српску ратну престоницу и обележена је описима природе.

Катарина је у својим белешкама оставила аутентична сведочанства о раду санитетске службе, како домаћих, тако и међународних медицинских мисија. („Најзад сам пошла да поздравим америчку мисију. Њен шеф је господин др Едвард М. Рајан (Edward M. Ryan), који се истакао у рату у Мексику. Доктори Џејмс О. Донован (James O. Donovan) и Вилијам Т. Ахерн (William T. Ahearn) раде са њим. Међу госпођама, налазим моју драгу познаницу из јапанског рата, мис Мери Гладвин (Miss Mary Gladwin), шефа америчке мисије Црвеног крста... Тако се поново налазе стари и нови свет, уједињени у истом напору: на овој земљи, далеки Запад и далеки Исток понављају исти прегор. Ја живим за оне којима сам потребна.”).

Њени описи садрже и детаље из живота народа под окупацијом, али и морално осећање рањеника. „Никада нећу заборавити те дане и дубоке утиске што су на мене оставили; било да мислим на мирне тренутке кад сам јела са тим људима, око заједничког казана, било да се сећам часова стрепње кад сам и сама била у опасности...“. Осим тога, она пише и о српским избеглицама: „Тешко је речима описати патње које је трпело српско становништво, бежећи испред непријатеља.... Старци, жене, деца, сви су бежали; ишло се у непрегледним гомилама. Са каквим болом и каквим симпатијама мислим на сироту децу, која су чинила део ове поворке несрећника. Полугола, и скоро боса, прљаве одеће, ходала су држећи за руку мајку која је често носила још и одојче што је јечало.”

Наравно, њени записи обилују и описима српске земље. „Посматрала сам завидљивим оком обрађене површине, које су притисли плодови, њиве кукуруза у недоглед, у којима би читав један војнички ескадрон, и људи и коњи могао да се сакрије у стојећем ставу, толико су биљке високе и густе. Засади купуса, ливаде зеленила, воћњаци пуни плодова окружују пријатне куће за становање; даље, пашњаци слични онима у Алпима, са покошеном утрином, где су пасла стада; још даље језерца и баре где су свиње и гуске уживале живот; све је то изгледало као да се вратило природном стању...“).

Надасве, њена писма сведоче о односу српске власти према заробљеницима: „Овде су заступљени сви народи аустријске монархије... Многи изгледају сасвим задовољни, срећни што су још живи, и што више не треба да се бију;...Килограм хлеба који добијају сваки дан, са малим парчетом сланине, изгледа им недовољно следовање. Они заборављају да су на ратишту често бивали и по више дана без јела. Међу заробљеницима, официри су најбоље пролазили. Они су били смештени у најбољем крају вароши; једна лепа касарна, чиста и пријатна, са зградом на четири крила, скоро је сасвим скривена у великом парку; собе су велике и лепе, уз то, њихови корисници су их украсили сликама, венцима, пејзажима своје домовине. Подијум са клавиром показује нам да ту има могућности и за разоноду. На једном столу за читање налазе се француске и немачке књиге. Ту је чак и Толстој...“. Тако она демантује добро смишљену и вешто вођену пропаганду држава сила Тројног савеза о бруталним поступцима Србије са заробљеницима:

Након преживљене епидемије тифуса, Катарина је записала: „Скоро ми је жао што и ја нисам умрла. Била би то потпуна жртва хуманом позиву за који сам се определила. Треба, дакле, и даље живети са сећањем на ово благословено време проведено у овом свету јада, љубави, рада, и пожртвованости.”

Такође, Катарину Штурценегер ће посебно задивити српска жена и њена мило-срдна активност. Са пуно пажње писаће о хуманитарним организацијама формираним са циљем да помогну изнемоглим војницима, као и њиховим породицама. „У мом сећању посебно место имају херојска лица српских госпођа, узора нације. Одајмо пошту мртвима, али будимо правични према живима! Знајмо да ценимо њихову милосрдну активност, њихове успехе! Поред Кола сестара, које смо већ често виђали на делу, сећам се и других одбора госпођа, задојених истим духом, који су се старали о војницима и њиховим породицама, о инвалидима, о удовицама и сирочићима – без ривалства и љубоморе, као што се то, на жалост, често дешава у одборима госпођа. Овде су они допуњавали једни друге.

Звали се они Коло сестара, Женско друштво, Одбор кнегиње Љубице, сви су записали хуманост и патриотизам у свој програм; сви су спремни да жртвују своје здравље, своју имовину, свој живот ако затреба, за Бога, и за отаџбину, за цркву и за државу, за несрећне и за сиротињу.”

Напуштајући Србију Катарина ће благословити српски народ речима: „Враћајући се у моју лепу отаџбину, кажем вам 'Збогом!', топло и из дубине срца, свима вама, моји српски пријатељи! Нека напори који испуњавају ваше душе светим пламеном буду крунисани успехом, а ваша отаџбина нека ужива чврст и трајан мир, који би учинио крај крвавим догађајима, што потресају народ пуне четири године!

Србијо! Славна у борбама, славна у страдању! Нека ти твоја будућност буде исто тако славна у твојим делима мира и цивилизације!”

У закључку, на последњим страницама књиге, швајцарска списатељица ставиће тачку на своје белешке, записавши у свом ратном дневнику: „Овде у Нешателу, где стављам завршну тачку на моје белешке, упознала сам више од тридесеторо српске деце која сад живе у најбољим породицама у вароши. Један одбор, створен за ово добротворно дело, очински бди над њима, овде, као и у Лозани. Сваке суботе ова драга деца, ове мале невинне душе, имају часове веронауке и историје своје земље. Поред тога, она посећују обавезне школе у вароши и понекад су прва у свом разреду. Ох, малишани, имате право! Молите се Богу и радите: само тако човек успева да поднесе своју невољу.”

На основу предочених података може се закључити да студија „Србија у рату 1914–1916”, објављена у едицији Србија 1914–1918, са одличним ликовним решењем на насловној страни корице (Катарина Клара Штурценегер), као и полеђини (чишћење рана старијих тешких рањеника који долазе из Шапца), одштампана у тиражу од 1.000 примерака са 120. фотографија, представља драгоцен извор за културну историју Србије.